

Dret de decidir, autodeterminació, sobiranisme... Sinònims, neologismes o màrqueting?

26-03-2009 de 19:00 a 20:30

Els dijous a **Òmnium Cultural** (seu nacional)

Cada vegada més al nostre país es fa referència al dret de decidir. Però què vol dir aquest terme? És el mateix que el dret a l'autodeterminació? I sobiranisme i independentisme, són una mateixa cosa? Intentarem donar resposta a aquestes preguntes tot fent una anàlisi dels valors i arguments als quals apel·len els defensors d'aquestes posicions polítiques.

Amb **Jaume López**, professor de teoria política de la UPF i la UOC, soci fundador de la PDD, president de l'Associació Catalana de Professionals.

.....

M'agradaria començar la xerrada amb una petita declaració de principis. La meva motivació sobre el tema no és estrictament analítica, que també. Estic convençut que molts dels problemes que Catalunya té en aquests moments es deuen a la seva situació dins de l'estat espanyol. És a dir, al seu mal encaix dins de l'estat. Que, per tant, formar part de l'estat espanyol és, com a mínim, en aquests moments més un desavantatge que un avantatge. I que els problemes seran més greus en el futur si no es canvia aquest model.

Probablement a ningú li hagi sorprès. Potser hagueu tingut ocasió de llegir alguna declaració meva vinculada a la PDD o a l'ACP. Ho dic per honestedat, honestedat intel·lectual. Per què pugueu valorar els implícits des dels que faig aquesta xerrada, i si després hi ha comentaris ens situem tots en un mateix marc.

Dit això. Passem directament a abordar la pregunta que serveix de títol a la xerrada.

Dret de decidir, autodeterminació, sobiranisme... Sinònims, neologismes o màrqueting?

Naturalment si ens podem plantejar aquesta pregunta, amb sentit, és que alguna relació hi ha, i podríem dir que formen part del mateix camp semàntic, però fins a quin punt volen dir el mateix?

Justament, al meu entendre, hi ha importants diferències, tant en l'ordre teòric, com pràctic o estratègic i, per tant, no es pot resoldre la qüestió amb una apel·lació a les modes polítiques del tipus “abans es deia així” i ara, doncs es diu d'una altra manera, i ja està.

Per mi, dret de decidir i autodeterminació no són sinònims.

Com tampoc ho són sobiranisme i independentisme.

Tot i que sí podem parlar, en certa mesura, de neologismes (noves creacions, nous termes per noves realitats o nous estats de la qüestió) i de màrqueting (en la mesura que creiem que poden contribuir a construir noves realitats).

Farà un segle que es parla d'autodeterminació dels pobles (des que el president nord-americà Woodrow Wilson el planteja com a via de resolució de potencials conflictes després de la Primera Guerra Mundial) i que, poc o molt, aquest terme ha estat utilitzat des de fa un segle per la causa independentista catalana de signe divers (des de l'Estat Català de Jacint de Març al PSAN de la lluita de classes del que se'n parlava en una xerrada aquí mateix no fa gaire).

Sobre quin supòsit s'ha bastit el dret a l'autodeterminació?

Sobre dues condicions: un conflicte previ internacionalment reconegut (no resultat pels imperis o fruit de la colonització) i de forma menys evident i clara, d'una manera secundària però sovint present, l'existència d'uns drets històrics associats a una comunitat nacional.

És important subratllar aquests dos elements que al mateix temps són interpretatius (ens expliquen en què consisteix aquest dret) i justificatius (ens permeten saber quan és d'aplicació i quan no).

El primer (conflicte internacional) probablement és el més rellevant. I no és casualitat que la utilització i generalització pública d'aquest terme i aquesta idea estiguin associats a una concepció molt pragmàtica (en el món acadèmic se'n diu escola realista) de la política internacional. I subratllo també el terme “política internacional”.

Quan no hi ha un conflicte internacionalment reconegut, aleshores la utilització teòrica, conceptual si és vol, d'aquest dret és més complicada (per tal com es va definir i s'ha utilitzat internacionalment).

Si es tracta d'un afer que es pot considerar com a “domèstic” o que, i per tant, es pot entendre que tenen *uns ciutadans amb un estat*, aleshores difícilment podrem parlar de dret a l'autodeterminació i que ens entenguin.

De fet, aquesta és la visió més contemporània i desenvolupada que podem trobar, amb una base jurídica, en la definició pública d'aquest dret, que no és de l'ONU sinó del Tribunal Constitucional canadenc que va haver d'opinar sobre la qüestió en relació al Quebec.

Per tant, si es pot entendre que el conflicte és entre ciutadans (i no una comunitat) i l'Estat (entre alguns individus d'un estat) o és domèstic (passa en el si d'un estat) trobarem contraarguments importants per a la seva utilització.

És a dir, passarem *d'una aplicació dubtosa des del punt de vista descriptiu, a una aplicació dèbil des del punt de vista normatiu*. (En altres paraules, per molta gent aquest concepte no serà d'aplicació per descriure la situació, i molt menys per justificar una reivindicació.)

Aquesta és la visió, no dels espanyolistes, sinó de la immensa majoria de la comunitat internacional (recordeu les paraules no fa gaire de Hillary Clinton en relació als “problemes escocès, gal·lès, català”: els USA no intervendran en afers domèstics).

La qüestió dels drets històrics passa a un segon pla si la situació es planteja en aquests termes. De quin nació? La que reconeix l'estat (és a dir, la constitució: a Espanya només hi ha una nació en aquests termes, la nació espanyola). Quins drets? Només hi ha drets constitucionalment reconeguts (per exemple, els que permeten que bascos i navarresos siguin constitucionalment diferents i tinguin el seu concert econòmic sense atemptar a la igualtat de tots els nacionals espanyols).

Fixeu-vos en les dificultats d'aplicació d'aquest concepte pel cas de Catalunya. Pot ser fàcilment invocat, per exemple, pel poble saharauí, però en el nostre cas és més complicat.

Quan històricament s'ha aplicat a Catalunya, només hi va haver una possibilitat de que encaixes amb la situació. Justament a l'acabar la Primera Guerra Mundial, a l'època en la que l'utilitzà Macià, en tant que encara es pot considerar a Espanya com un imperi en vies de descolonització. I aquesta és la visió que diuen que tenia Wilson i compartia amb Macià: si es reclamava (com en el cas d'Irlanda) la independència total aleshores els USA es podrien plantejar donar-hi suport, però si el conflicte es plantejava en termes de més o menys autonomia, de més o menys federalisme, etc., res a dir al que es planteja com un afer domèstic dins d'Espanya.

La utilització d'aquest terme, dret a l'autodeterminació, té i ha tingut, aquests problemes de cara enfora i de cara endins el mateix: tots els ciutadans que no entenguin que hi ha un conflicte nacional no se sumaran al carro, malgrat que podrien considerar que vivint en una Catalunya sobirana i independent podrien viure millor. Catalans pels qui drets històrics, passat nacional, etc. no són elements prioritaris en les seves anàlisis de present i futur, perquè no estan familiaritzats, perquè no hi creuen, etc.

No estic en condicions d'afirmar que siguin aquestes les raons per les qual es començà a utilitzar el terme “dret de decidir”. Però si crec que, en part, està motivat per algun tipus d'anàlisi com la que he fet. En alguns casos, potser, molt simples, del tipus: quan parlem d'autodeterminació no arribem a molta gent.

En tot cas, sí que puc dir, perquè puc parlar en primera persona que la generació de discurs en el sí de l'actor social que més ha contribuït, al meu entendre, a l'extensió i popularització del concepte "dret de decidir" que és la Plataforma pel Dret de Decidir, sí hi hagut anàlisis d'aquest tipus.

Ara bé, intentem definir amb la mateixa precisió el dret de decidir, tot i que en aquest cas ja no podem apel·lar de la mateixa manera a una història o a una forma internacional de veure-ho perquè estem parlant d'un nou concepte, d'un neologisme que, com a mínim a casa nostra, vindria a substituir el concepte de dret a l'autodeterminació, però variant les bases teòriques de la reclamació i del que la justifica.

Dret de decidir. En primer lloc, està clar que s'està apel·lant exclusivament i connectant a un principi democràtic (participar d'una decisió). Es reclama participar d'una decisió (sense restriccions). I, igualment (i aquí està la connexió amb el dret a l'autodeterminació) es demana que no hi hagi restriccions en els temes sobre els quals es pot decidir (tots). Naturalment, uns dels temes amb més conseqüències polítiques és, sens dubte, el disseny institucional d'una comunitat, les institucions que la conformen políticament i la seva relació amb altres institucions.

El dret de decidir, per tant, se centra en un principi de *radicalisme democràtic* en un doble sentit: *es pot decidir democràticament sobre tot, i entenent democràticament a través de la participació de la ciutadania, del poble.*

Si abans un dels problemes fonamentals als quals s'havia de fer front era l'existència o no de conflicte internacionalment reconegut entre dues comunitats nacionals, ara el problema fonamental és un altre: qui ha de votar, qui conforma el col·lectiu sobre el qual s'estableix la decisió. Qui pot votar per prendre aquesta decisió no restringida? És a dir, qui conforma el que en ciència política anomenem el demos.

Fixeu-vos, aquí no estem parlant necessàriament de nació: estem parlant dels ciutadans que tenen dret a decidir perquè la decisió els afecta. La situació dels catalans, els afecta només als catalans, o als espanyols, o als europeus? Aquesta sí és una qüestió a resoldre i a justificar, però ja hem deixat enrere la qüestió de si és un problema domèstic o no, etc.

Un demos (una comunitat en el límit de les quals s'estableix el criteri de majories que governa les democràcies) ha de poder decidir sobre qualsevol cosa. Si considerem que la societat catalana (alguns dirien principatina) és un demos, aleshores li podem plantejar quin futur desitja, en quin tipus de disseny institucional vol viure (en forma d'autonomia, de federació, d'estat independent?).

No és que aquest dret no plantegi problemes, sinó que són d'una altra mena. Ara no cal preguntar: vostè creu en els drets històrics de Catalunya?, o pensa que com a ciutadà català té

un conflicte nacional amb altres ciutadans espanyols? No. Ara la pregunta és: vostè creu que forma part d'un demos català? Creu que el seu futur ha de ser decidit democràticament entre 7 milions de catalans, o entre 40 milions d'espanyols? O entre no sé quants milions d'uropeus?

Alguns contestaran d'una manera i uns altres d'un altre. Però els grups que es configuren seran diferents que els que configuraven les altres preguntes associades al dret a l'auto-determinació. Això també té una importància estratègica de la que parlaré després.

Però, de moment, i més enllà d'ella, hi ha dues qüestions, que m'atreuria a qualificar com avantatges, a no menystenir.

La primera, *certes bases objectives en la definició del demos*. El reconeixement d'un àmbit de sobirania col·lectiva a través de la celebració d'eleccions no és una entelèquia, és una realitat. És a dir, *és una realitat que existeix un Parlament català i, per tant, en la mesura que es vulgui, un demos català. És a dir, el parlament autonòmic català dóna carta objectiva al demos català. Existeix. Hi ha una comunitat objectiva sobre la qual s'aplica la regla de la majoria per prendre decisions (i que es posa de manifest, com a mínim, cada vegada que ens criden a les urnes en les eleccions autonòmiques)*.

Algú em podria dir que també hi ha bases objectives per parlar de drets històrics. D'acord. Però se'n deriven del reconeixement d'un passat (que, per altra banda, sempre té diverses lectures) i no d'una situació de facto i en el present, com és l'existència d'un parlament amb seu al parc de la Ciutadella. Aquesta no és una qüestió interpretativa.

En segon lloc, és un dret que qualsevol demòcrata està en condicions de defensar, independentment de la reclamació que es vol promoure. El dret a l'autodeterminació suposa la via cap a l'independència. El dret de decidir, no. Suposa la possibilitat d'incorporar qualsevol proposta sobre l'horitzó de futur en l'agenda política i a resoldre-la per via d'elecció democràtica.

Aquí rau la diferència entre sobiranisme i independentisme. Que, de nou, moltes vegades s'han plantejat com a sinònims, i no ho són. El sobiranisme afirma i/o reclama la sobirania d'un poble (sobirania fiscal, sobirania sobre el que calgui). Jo diria, la majoria d'edat. Tenir ple dret per decidir i actuar. Independentisme vol dir reclamar la independència.

Es podria dir que el sobiranisme és una estació abans que l'independència? Potser sí, però no necessàriament. Perquè un demòcrata coincidirà amb un independentista a no criticar, sinó al contrari, un referèndum com a mecanisme de decisió, encara que divergissin en el resultat desitjat.

És veritat, que el sobiranisme pressuposa ja d'entrada l'existència d'un poble sobirà, és a dir, d'alguna manera ja ha contestat la pregunta sobre el demos que ens fèiem. Quin és el demos?

Doncs aquest poble que el sobiranista ja prèviament ha definit d'una o altra forma (els catalans del Principat, els catalans dels Països Catalans, etc.). *Però no pressuposa un resultat, al menys no com a sobiranista.* Una altra cosa és com independentista.

Tot això que he dit, fins ara, sens dubte, és molt teòric, però tot i així crec que és rellevant per explicar les possibilitats reals, no teòriques, de la utilització d'aquesta diversa terminologia i les seves possibilitats d'èxit associades a reclamacions concretes.

Parlem de qüestions més pràctiques, més estratègiques, per dirigir-nos cap al final de la xerrada i possiblement els comentaris posteriors.

Comencem per un resum d'avantatges del dret de decidir:

- Se sustenta sobretot en la voluntat de futur, en la preocupació pel futur (com vols que sigui el teu país).
- Es pot fer sustentar en l'existència de Parlaments i, no en primer terme, d'un relat històric.
- Reclama més democràcia, no més drets històrics.

Són avantatges clarament estratègics. Possibiliten, tot i que naturalment no necessàriament, l'ampliació de la base social que permeti una via cap a l'independència. Obre les possibilitats de noves coalicions.

Canvia el *frame*, el marc cognitiu (el filtre amb el que veiem el món). Això és molt més important del que sembla. Trenca l'adscripció de base cultural (castellanoparlant, catalanoparlant) per situar-la en una adscripció purament política. És cert que això ja era afirmat per defensors de l'autodeterminació, com per exemple, el PSAN que volien escapar d'una visió etnicista (la revolució de les classes populars incloïa clarament la immigració). Però el discurs de l'autodeterminació (tot el vocabulari i elements que l'acompanyaven) dificultava la versemblança d'aquesta voluntat no etnicista que al menys tenien els seus dirigents.

Està clar que si es vol arribar a la independència cal facilitar per totes les vies possibles la construcció d'una majoria social que la defensi o que estigui, si més no, en disposició de plantejar-se si paga la pena. Tot i que també és cert que no n'hi ha prou amb això, també cal que els elits, les oligarquies catalanes estiguin a favor. Però és un joc múltiple, multilateral, on canvis d'algunes peces poden influir sobre les altres.

El dret de decidir com a concepte, al meu entendre, facilita el camí cap a la independència sempre i quan, i ho subratllo com he fet mil vegades a la PDD (crec que encara no amb èxit total) *en cap cas s'utilitzi com un sinònim de dret a l'autodeterminació*, perquè per parlar de dret a l'autodeterminació ja tenim aquest concepte, i ja hem vist que les bases d'un i altre són molt diferents.

Igualment, em sembla un error utilitzar indistintament, com si fossin sinònims, sobiranista i independentista, o sobiranisme i independentisme, pels motius que siguin (per ignorància, per màrqueting polític). Perquè d'aquesta manera ens carreguem una eina que pot ser molt vàlida i que consisteix a *separar el debat sobre el futur nacional de Catalunya del debat sobre el dret de Catalunya a decidir sobre el seu futur*.

Separar-los pot ajudar a generar un clima de confiança. Plantejar-se les coses, no vol dir tenir-les decidides d'entrada. Ara bé, com deia al principi, estic convençut de la superioritat dels arguments a favor de la independència i, per tant, qualsevol pas cap a la possibilitat de que es plantegi un debat públic seriós sobre ella entorn, per exemple, d'un possible referèndum, crec que reforça la causa independentista.

I a temes que, segons com es plantegin, paga la pena no parlar-ne gaire (com pot recomanar en certes circumstàncies un bon advocat: no parlis gaire). Però, segons com es plantegin, en canvi, convé parlar-ne tan sovint com sigui possible. Més llum no li fa mal, sinó al contrari.

I, per tant, cal sortir dels reductes, dels akelarres, dels codis per iniciats en que, a vegades, cauen els independentistes (que si quan el mal ve d'Almansa a tots alcanza, o que si l'estelada compleix 100 anys...). Molt bé. No tenen res de dolent. Però tinguem clar que són d'ús intern. Que no arribarem a gaire més gent amb aquests codis. Que el diari més llegit, com també es presentava en aquesta casa no fa gaire, pels independentistes a data d'avui, no és l'Avui precisament, sinó El Periódico, i en segon lloc La Vanguardia. I això no hauria de plantejar un problema afegit a l'independentisme, més enllà de la línia editorial d'aquests mitjans. És a dir, no hauria de suposar un problema de codis. Generar un estat d'opinió depèn tant del missatge com del frame, del marc de codis. Per tant, no insistim en posar-nos pals a la roda per no ser capaços de canviar de codis per defensar el nostre missatge.

Fins i tot m'atreviria dir que a l'independentisme li cal una mica menys de passió, i una mica més d'eficàcia. Ha de ser menys espasmòdic, menys curterminista, menys passional, més eficaç. És a dir, passar a la maduresa de la reivindicació i del moviment independentista que pot voler dir està obert a aquests nous codis, clau d'entrada per al contagi d'idees cap a persones "no iniciades" podríem dir.

No estic parlant de pervertir el missatge, en absolut. Traduir Espriu no és pervertir Espriu. És obrir-lo a nous horitzons. D'igual manera, parlar de dret de decidir no és pervertir el missatge dels que han defensat el dret a l'autodeterminació, és obrir-lo a nous horitzons.

Moltes gràcies.